

2.6. A KISGYERMEKES ANYÁK MUNKÁBA ÁLLÁSA A GYERMEKVÁLLALÁST KÖVETŐEN – TERÜLETI ELEMZÉS*

PETŐ RITA, SZABÓ-MORVAI ÁGNES & VONNÁK DZSAMILA

Bevezetés

A kisgyermekes anyák gyermekvállalást követő munkaerőpiaci visszatérése alapvetően meghatározza későbbi foglalkoztatási esélyeiket és várható keresetüket. A visszatérés ütemét és valószínűségét számos tényező befolyásolja, ideértve az intézményi ellátás elérhetőségét és költségét (*Baker és szerzőtársai*, 2008, *Ribar*, 1995, *Lovász–Szabó-Morvai*, 2024), a nagyszülők közelségét (*Compton–Pollak*, 2014), a foglalkozás és a munkakör sajátosságait (*Arntz és szerzőtársai*, 2014), valamint a helyi munkaerőpiaci feltételeket (*Van Ham–Büchel*, 2006). Jelen elemzésben a bölcsődei férőhelyek hozzáférhetőségét vizsgáljuk, amely a nemzetközi szakirodalom szerint az egyik legfontosabb tényező a kisgyermekes anyák munkaerőpiaci részvételének növelésében. Ezek a tanulmányok rendre azt mutatják, hogy mind a gyermekfelügyelet hozzáférhetősége, mind annak költsége jelentős hatással van az anyák foglalkoztatására. Mindez nemcsak az egyének jövedelmi helyzetét javítja, hanem a teljes nemzetgazdaság szempontjából is kedvező hatású lehet. A nők munkaerőpiacra való visszatérése ugyanis szélesíti a munkakinálatot, ami elősegíti a munkavállalók és munkahelyek jobb párosítását, és javítja az egy eltartottra jutó dolgozók arányát, így hozzájárulhat a gazdaság teljesítményének és versenyképességének növeléséhez.

Elemzésünkben Magyarország 2011–2017 közötti adatait használjuk. Azt vizsgáljuk, hogy milyen földrajzi eltérések vannak a nők szülést követő munkaerő-

piaci visszatérésében. E mintázatokat pedig a bölcsődei férőhelyek területi megoszlásával vetjük össze. A szülést követő első három évet elemezzük, mivel a munkaerőpiacra való visszatérés ekkor még jelentős eltéréseket mutat. Ennek magyarázata egyrészt, hogy ebben az életkorban a gyermekek még a bölcsődés korosztályba tartoznak, míg három év felett már a kötelező óvodai ellátás biztosítja a nappali felügyeletet, másrészt, hogy hároméves korig a szülők különböző gyermekgondozási ellátásokban részesülhetnek, amelyek szintén befolyásolják a visszatérés időzítését. Fontos hangsúlyoznunk, hogy itt nem oksági kapcsolatot, hanem térbeli együttmozgást vizsgálunk, és azok lehetséges magyarázatait mutatjuk be.

Adatok

Az elemzéshez több adminisztratív adatforrást kapcsolunk össze. Mintánk alapját egy magyarországi kapcsolt munkáltató–munkavállaló paneladatbázis (Admin3) adja, amelyben az egyének fő demográfiai jellemzői (neme és életkora) mellett időben tudjuk követni a munkaerőpiaci státusukat. Az adatbázis alapját a magyar lakosság 2003-ban vett 50 százalékos mintája adja, amelyben az egyéneket 2017-ig tudjuk havi szinten követni. Az adatbázishoz egyéni szinten, anonim módon kapcsolhatók egészségügyi információk, amelyek a szüléshez köthető kórházi ellátások megfigyelése révén lehetővé teszik a szülések pontos időpontjának meghatározását. Adatharmonizációs okok miatt csak a 2011. július utáni születeket vesszük figyelembe. Mivel a munkaerőpiaci státusról csak 2017-ig van adatunk, ezért ahhoz, hogy minden vizsgált szülés után legalább 36 hónapot meg tudjunk figyelni, az utolsó szülés, amelyet a mintába bevonunk, 2014 decemberében történt. A bölcsődei férőhelyek adatait a T-STAR adatbázisból vesszük a 2011 és 2017 közötti időszakra. A T-STAR telepü-

* Jelen tanulmányban felhasznált adatok a TEIR rendszerből származnak. A különböző adatgazdák által biztosított adatokat a HUN-REN KRTK Adatbankja harmonizálta. Eredeti adatgazdák: KSH, MÁK, NAV, BM és jogutódjai. A kapcsolt államigazgatási adatgyűjtemény az NEAK, MÁK, NAV, ITM és OH adattulajdonosok és jogutódjai tulajdonát képezi. A használt adatokat a HUN-REN KRTK Adatbankja dolgozta fel.

lési szinten, éves bontásban tartalmaz széles körű információkat, többek között az adott évre vonatkozó intézményi kapacitásokról.

A járási szintű adatok vizualizálásához térképes ábrázolást használunk, ami lehetővé teszi a kisgyermekes anyák munkaerőpiacra való visszatérésének földrajzi mintázatainak áttekintését, majd ezek összevetését a bölcsődei férőhelyek elérhetőségével.

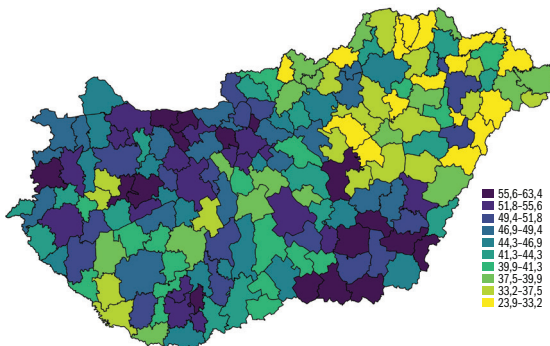
Eredmények

Az 2.6.1. ábra a járások szintjén mutatja azon nők arányát, akik a szülést követő 36 hónapon belül visszatértek a munkába.¹ Az ábra alapján általában igaz, hogy a nagyvárosok környékén kiemelkedő a visszatérés aránya, például Szombathely, Győr, Pécs, Budapest, Szolnok, Szeged, Békéscsaba, Debrecen és Nyíregyháza térségében. Tájegységek szintjén pedig a legmagasabb visszatérési arányok Délkelet-Magyarország és Északnyugat-Magyarország térségeiben, valamint a Dél-Dunántúl Pécs környéki régiójában fordulnak elő, ahol a nők több mint 50 százaléka tér vissza a gyermek 3 éves kora előtt a munkaerőpiacra. Ezzel szemben Északkelet-Magyarország térségeiben az arányok jóval alacsonyabbak, sok járásban még a 33%-ot sem érik el.

A 2.6.2. ábra azt mutatja, hogy az egyes járásokban hány bölcsődei férőhely jut egy három évesnél fiatalabb gyermekre. Még a legnagyobb lefedettséget nyújtó nagyvárosokban és vonzáskörzetükben – például Szombathelyen, Székesfehérváron, Budapesten, Szolnokon, Békéscsabán, Pécsen, Szegeden, Debrecenben és Nyíregyházán – is mindössze 0,18–0,26 férőhely jut egy gyermekre. Ez azt jelenti, hogy 4–5 kisgyermekre jut egy bölcsődei férőhely. A vidéki térségekben az arány ennél is alacsonyabb. Tájegységi bontásban a legkedvezőbb értékek Délkelet- és Északnyugat-Magyarországon figyelhetők meg, ugyanak-

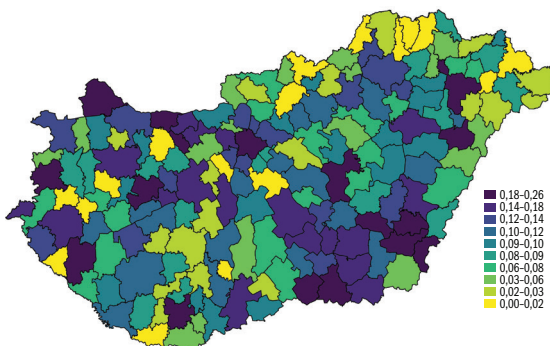
kor az északnyugati régióban is előfordulnak alacsony lefedettségű területek. A keleti országrészben, különösen az északi határ mentén, szintén kevés férőhely jut egy kisgyermekre.

2.6.1. ábra: A kisgyermekes anyák munkaerőpiacra való visszatérésének aránya járások szerint a szülést követő 36 hónapon belül, 2011–2017 (százalék)

Forrás: Saját számítás az Admin3 adatbázis alapján.

2.6.2. ábra: A működő bölcsődei férőhelyek aránya a 3 évesnél fiatalabb gyermekek számához viszonyítva járásonként, 2011–2017

Forrás: Saját számítás a KSH T-STAR adatbázisa alapján.

Összevetve a két ábrát, hasonló térbeli mintázat figyelhető meg: mind a visszatérési arány, mind a bölcsődei férőhelyek lefedettsége magasabb általában a nagyvárosok vonzáskörzetében, valamint Délkelet-Magyarországon és Északnyugat-Magyarországon. Ennek több lehetséges magyarázata van:

1. *Közvetlen okság a kínálat felől*: ahol több bölcsődei férőhely áll rendelkezésre, ott az anyák ténylegesen korábban tudnak visszatérni a munkaerőpiacra. A kínálat bővülése lehetővé teszi a gyermek 3 éves kora

¹ A munkába való visszatérésnek azt az időpontot tekintjük, amikor az anya a szülést követően először végez fizetett munkát akár annál a munkáltatónál, amely a szülés előtti időszakban foglalkoztatta, akár egy új munkáltatónál. A vissza nem térők közé soroljuk azokat a nőket is, akik a szülést követően úgy vállalnak újabb gyermeket, hogy közben nem térnének vissza a munkába.

előtti foglalkoztatást, így a férőhelyek közvetlen hatást gyakorolhatnak a munkába állás arányára.

2. *Közvetlen okság a kereslet felől*: ezekben az esetekben a női munkavállalás iránti erős társadalmi és gazdasági igény előzi meg a férőhelyek bővítését. Például a családoknak szükségük van két keresőre, vagy a női foglalkoztatásnak hagyománya van az adott régióban. Ilyenkor a kereslet az, amely kikényszeríti az intézményi kínálat növekedését. Jól példázza ezt Kecskemét, ahol a Mercedes gyár saját munkahelyi bölcsődéje EU-támogatással és vállalati önrésszel működik (Mercedes-Benz, 2020).

3. *Közös, harmadik tényezők hatása*: ezek olyan strukturális adottságok, amelyek egyszerre hatnak a bölcsődei férőhelyek kínálatára és az anyák munkavállalási arányára, anélkül hogy az egyik közvetlenül okozná a másikat. Az adott térség gazdasági szerkezete például meghatározó lehet: ipari központokban a női munkaerő iránti kereslet magas, ami egyaránt ösztönzi az anyák visszatérését és az önkormányzati vagy vállalati bölcsődeberuházásokat. A települési méret és jellemzők szintén fontosak lehetnek: a nagyobb városokban a munkába való visszatérés és a bölcsődei férőhelyek száma egyaránt magasabb lehet olyan közös tényezők miatt, mint a települések nagyobb forrásai, a közszolgáltatások szélesebb elérhetősége és a helyi politikai prioritások, amelyek egyszerre hatnak a családok döntéseire és az intézményi kapacitások alakulására.

Összegzés

Tanulmányunkban a kisgyermekes anyák munkaerőpiacra való visszatérése és a bölcsődei férőhelyek elérhetősége közötti kapcsolatot vizsgáltuk 2011–2017 között, járási szintű adatok térképes ábrázolásával. Eredményeink szerint térbeli összefüggés figyelhető meg: ahol több férőhely van, ott az anyák általában korábban térnek vissza dolgozni. Ugyanakkor a kapcsolat nem kizárólag kínálati hatást tükröz, hanem

keresleti és közös tényezők – például a helyi gazdasági szerkezet, a települési adottságok vagy politikai döntések – is alakítják. Az összefüggés nem mindentől érvényesül: például Északnyugat-Magyarországon több térségben magas visszatérési arány mellett is alacsony a bölcsődei kapacitás, ami jelzi, hogy a férőhelyek kínálata mellett más helyi tényezők – például a munkaerőpiaci lehetőségek, közlekedés, családtámogatások – is meghatározók. Ugyanakkor az ilyen térségekben érdemes mérlegelni a bölcsődei férőhelyek bővítését is, hiszen a kereslet láthatóan adott.

Konklúzióként elmondható, hogy a bölcsődei férőhelyek bővítése fontos eszköze a kisgyermekes anyák munkaerőpiaci integrációjának, de önmagában nem elegendő. A szociálpolitikai beavatkozásoknak a férőhelybővítés mellett többek között a helyi munkaerőpiaci lehetőségeket, közlekedési infrastruktúrát is figyelembe kell venniük.

Hivatkozások

- ARNTZ, M.–DLUGOSZ, S.–WILKE, R. A. (2017): *The sorting of female careers after first birth: A competing risks analysis of maternity leave duration*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, Vol. 79. No. 5. 689–716. o.
- BAKER, M.–GRUBER, J.–MILLIGAN, K. (2008): *Universal child care, maternal labor supply, and family well-being*. Journal of Political Economy. Vol. 116. No. 4. 709–745. o.
- COMPTON, J.–POLLAK, R. A. (2014): *Family proximity, childcare, and women's labor force attachment*. Journal of Urban Economics, Vol. 79. 72–90. o.
- LOVÁSZ, ANNA–SZABÓ-MORVAI, ÁGNES (2019): *Child-care availability and maternal labor supply in a setting of high potential impact*. Empirical Economics, Vol. 56. No. 6. 2127–2165. o.
- MERCEDES-BENZ (2020): *Megnyitotta kapuit a Mercedes-Benz Gyár saját óvodája és bölcsődéje*.
- RIBAR, D. C. (1995): *A structural model of child care and the labor supply of married women*. Journal of Labor Economics, Vol. 13. No. 3. 558–597. o.
- VAN HAM, M.–BÜCHEL, F. (2006): *Unwilling or unable? Spatial and socio-economic restrictions on females' labour market access*. Regional Studies, Vol. 40. No. 3. 345–357. o.